

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

Gospa Sveta.

Začetek, zgodovina, svetišča in znamenitosti
te Božje poti.

Popisal in založil

Martin Šašelj,

dekan v Gospi Sveti.

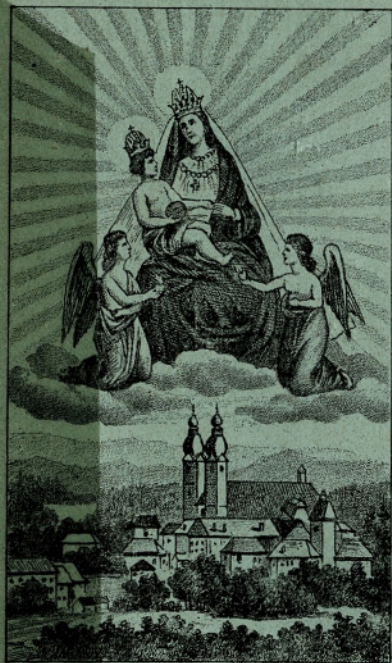
»

Drugi pomnoženi natis.

V Celovcu 1896.

Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja.

Gospa Sveta.

PAVEL SUŠNIK

Josip

16/X. 25.

16/10/3 2. -

Gospa Sveta.

Začetek, zgodovina, svetišča in znamenitosti
te Božje poti.

Popisal in založil

Martin Šašelj,

dekan v Gospi Sveti.

Drugi, pomnoženi natis.

V Celoveu 1896.

Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja.

Gospa sveta.

Katekizem, zgodovina, svetost in znamenitosti

te Hriste nove

949.712 Gospa sveta

A1497

N 2058/1971

Gospa Sveta.

Zeló častitljiv in imeniten kraj je Gospa Sveta. Tukaj stoji najstarejša koroška cerkev; na milijone romarjev iz vseh dežel in národov videla je ta cerkev prihajati in odhajati. Na griču nasproti Gospi Sveti stal je nekđaj grad koroških vojvod; proti severu je stari vojvodski stol; še bolj severno je stalo rimsko mesto „Virunum“. V ljudski govorici se je to mesto imenovalo „Salo“.

Gospa Sveta je imeniten kraj tako v cerkvenem, kakor v zgodovinskem oziru.

V ta kraj je prišel pred več ko 1100 leti prvi oznanjevalec krščanske vere na Koroškem, sv. Modest s svojimi spremljevalci, poslan od nadškofa sv. Virgilija v Salogradu z namenom in naročilom, da bi pokristijanal pogansko ljudstvo na Koroškem, zidal cerkve in posvečeval duhovnike.

Splošna misel je sicer, da so že za apostolskih časov sv. Mohor in njegovi učenci iz Ogleja prinesli luč sv. vere na Koroško; toda te iskrice bile so pomendrane po divjih, poganskih narodih, ki so se skozi Koroško drvili. Pokristijanjenje Korotana je v prvi vrsti delo sv. Ruperta in sv. Virgilija, nadškofov v Salogradu, in deželnega škofa sv. Modesta.

I. Modest.

Ko je krščanski vojvoda Hetumar (nekteri pišejo tudi „Hotemar“ ali „Kajtimar“) nastopil vlado koroške dežele in jo nekaj let precej mirno vodil, prizadeval si je na vso moč, da bi poganške Korošce pokristijanil, kajti on je že pred več ko tisoč leti bolje spoznal, kakor naši današnji „razsvitljeni“ državniki, da brez cerkve in krščanstva ni omike, ne napredka. Zato je naprosil sv. Virgilija, nadškofa salograjskega, naj bi se on potrudil za razširjenje sv. vere po Koroškem. Ker pa Virgilij sam ni mogel priti, poslal je namesto sebe Modesta, pobožnega in učenega duhovnika, nadalje duhovnike Vatona, Regimberta, Kozarja in Latina ter diakona Ekharda.

Na griču, kjer zdaj gosposvetska cerkev stoji, postavili so prvo cerkvico in skromne hišice za svoj dom. To leseno cerkvico posvetili so Bogorodnici Mariji, kateri so tudi sebe v varstvo izročili. To cerkev je slovensko ljudstvo imenovalo „Marija pri Salu“ ali „Marija v salu,“ bodisi ker je stala blizu močvirja ali jezera („sala“), ali pa ker je kraj blizu nekdanjega

mesta „Sala“ (Vidrune ali Virunuma). Iz tega je nastalo nemško ime „Maria-Saal“. Polje pod cerkvijo se je imenovalo „Saalfeld“, ktero ime se je pokvarilo v „Zollfeld“, to je polje, kjer stoji slavljeni vojvodski stol.¹

Ko je sv. Modest v svojem dolgem, zaslužnem življenju mnogo tisoč poganov z lastno roko krstil, zaspal je v Gospodu, blagoslovljen od tistega roda in od poznejših rodov, in z veliko častjo so ga pokopali v gosposvetski cerkvi v času med leti 760. do 780.

Cerkvica, ktero je postavil sv. Modest, bila je v teku časov večkrat razdejana in zopet zgrajena. Pozneje je pa sv. Domicijan, jeden izmed koroških vojvod, cerkev iz novega zidal, jo razširil in olepšal ter obdal z rovom in visokim zidom in nekterimi stolpi za brambo proti sovražnikom. Te stavbe se deloma še danes vidijo.

Grob sv. Modesta je pri vhodu na levo pri križnem oltarju. Mala oltarna omara v gotiškem slogu nam kaže mesto, kjer počivajo ostanki sv. apostola Korošcev. Verjetno je, da je ravno na tem mestu stala tudi prvotna Modestova cerkvica. Ta grob s križnim oltarjem je bil prej z visoko železno ograjo obdan. V novejšem času pa se je sprednja ograja odstranila, da je bolj svetlo in za romarje več prostora.

Med ljudstvom je razširjena vera, da se Modestov grob proti križnemu oltarju pomika. Ko sem nekega starčka o tem izpraševal in se delal, kakor bi tega ne hotel prav verjeti, mi je odgovoril: „Ko sem bil še majhen deček, smo se otroci med ograjo in grobom komaj skoz pre-

¹ Primerjaj: Huber, Kirchengesch. VII., VIII., p. 176.

rinili, zdaj se pa že lahko poklekne.“ Neka mestna gospa pa mi je rekla: „Med nebom in zemljo je veliko rečij, katerih ljudje ne razumejo.“

Morda hoče pobožna pripovedka potrditi besedo Jezusovo: „Kedar bom enkrat od zemlje povišan (na križ), bom vse k sebi potegnil.“ Kristus je in ostane središče svetovne zgodovine, okoli ktereга se vse suče, naj že ljudje to verujejo ali tajijo. Lepo piše o tem F. Ascher v svoji knjigi „Pisma na mojo hčer“, rekoč: „Vera, upanje in ljubezen so tri zvezde, ki stojijo na tečaju našega življenja in nam svetijo, da prave poti ne zgrešimo; nasprotni, temni tečaj pa je nevera; svetli in temni tečaj pa sta zvezana z osjo, okoli ktere se vrtil vse človeško mišljenje in čutenje.“

Tudi se pripoveduje, da je podoba križanega Izveličarja z njenim toliko boleznim obrazom sv. Modest sam s seboj prinesel na Koroško. Ta del cerkve, kjer je križni oltar z Modestovim grobom, je od nekdanj v veliki časti pri ljudstvu. Mogoče je, kakor že povedano, da je tukaj stala prvotna cerkvica sv. Modesta.

Zeló goreč za razširjanje krščanstva na Koroškem je bil krščanski vojvoda Ingo okoli leta 804. Na poseben način je pripravil koroške plemiče, ki so bili do tje še pogani, do tega, da so se pokristijanili. Naredil je veliko gostijo, na katero je povabil mnogo krščanskih kmetov in poganske plemenitaše. Krščanske kmete je poleg sebe k mizam posadil in ukazal, postreči jim z najboljšimi jedmi in pijačami v zlatih in srebrnih posodah. Plemiče pa je posadil daleč proč na slabše mesto in jim postregel z malovrednimi jedmi v prstenih posodah. Ko so plemiči vpra-

šali, zakaj so tako zavrženi, odgovoril jim je vojvoda: „Pravi plemič je le tisti, ki ima lepo dušo. Vaše duše pa so še omadeževane z malikovalstvom in poganstvom, med tem ko so kmetje očiščeni po svetem krstu, toraj lepi pred Bogom.“ Te besede so ganile plemiče, da so se dali v krščanski veri podučiti in potem krstiti.

Vojvoda Ingo je imel posebno ljubezen do kmetov, ker so se prej k pravi veri spreobrnili, kakor plemiči. Da bi kmetom svoje spoštovanje pokazal, je za vse čase določil in ukazal, da mora vsakega novega vojvodo jeden iz kmetov postaviti v njegovo čast. Kako se je to vršilo, bomo koj povedali.

To častno pravico, koroške deželne kneze v njih čast postavljati, ste imeli v starih časih kmetski rodovini Schatter in Edlinger, pozneje pa vsakokratni vojvodski kmet v Blažji vesi, jedno uro na jugu od Gospe Svete.

Na določeni dan se je zbralo kmetsko ljudstvo na polju okoli krnskega grada. Na kamenitni mizi (ki se nahaja zdaj v celovškem muzeju) je sedel vojvodski kmet v kmetski obleki s pastirsko torbo; na njegovi desni in levi strani pa sta stala dva deželna plemiča.

Obdan od vseh deželnih plemičev (graščakov) in od vitezov v krasnih oblekah, približal se je novi vojvoda. Z njim so peljali medlega vola in medlega konja, ki je že oral. Ko je na mizi sedeči vojvodski kmet vojvodo zagledal, vprašal je v slovenskem jeziku, kajti takrat je bila vsa Koroška še slovenska: „Kdo je ta, ki tako prešerno (prevzetno) semkaj koraka?“ Okoli stoječi kmetje mu odgovorijo: „To je deželni knez, ki

prihaja.“ Vojvodski kmet vpraša dalje: „Ali je pa tudi pravičen sodnik in prijatelj naše domovine? Ali je prostak (nikomur podložen ali tlačan)? Ali bo branil krščansko vero, vdove in sirote?“ Ljudstvo je odgovorilo: „Da, to je in bo!“ Nato je moral deželni knez kmetom obljubiti, da bo vse to storil, kar se od njega zahteva.

Vojvodski kmet je še enkrat vprašal: „S kako pravico me hoče od tega sedeža pregnati?“ Nato je moral goriški grof odgovoriti: „Dobil boš za sedež 60 beličev, vola in konja ter kneževo obleko, tvoja hiša pa bo prosta davkov.“ Zdaj je kmet svoj sedež zapustil ter vzel konja in vola. Vojvoda (knez) pa se je na njegovo mesto vsedel ter ljudstvu obljubil, da bo vsem pravičen.

Od tod je šlo vse k vojvodskemu stolu na cesti pod Gospo Sveto. Tam so se plemiči in vitezi vojvodi poklonili in mu zvestobo prisegli; vojvoda pa jim je potrdil stare pravice, posestva in svoboščine. Od vojvodskega stola je šel potem sprevod v gosposvetsko cerkev, kjer se je pela zahvalna pesen „Te Deum“. Ta način vojvodskega umeščevanja je ostal v navadi do leta 1444.

2. Škofje v Gospi Sveti.

Gospa Sveta je bila nekdam slovenska škofija. Modest je bil prvi deželni škof, za njim štejemo do leta 861. še šest škofov, ki so imeli svoj sedež v Gospi Sveti. Njih imena so: Latin, Modelham, Warman, Teodorik, Oton in Ožbalt.

Po Ožbaltovi smrti niso salograjski nadškofje nobenega škofa več poslali na Koroško. Slovenska škofija se je odpravila, duhovno pastirstvo v Korotanu nadzorovalo se je naravnost iz Salograda. V Gospi Sveti je ostala samo še proštija z nekaterimi kanoniki in z dekanom.

3. Marijina podoba.

Že stari pogani so izdelovali slikane in iz kamena izklesane podobe zaslužnih možakov ter jih izročili v časten in hvaležen spomin poznejšim rodovom. Tudi v naših časih se postavljajo spomeniki, dostikrat še takim možem, ki nimajo niti posebnih zaslug.

Tudi katoliška cerkev nam kaže v slikah ali pa v kamenitnih podobah svete moške in žene, prijatelje Božje, da jih častimo in po njih vzgledu živimo. Mi ne častimo podob, ampak le tiste svetnike v nebesih, ki nam jih podobe pred oči postavljajo; vendar moramo tudi podobe spoštovati, ker nas spominjajo na častivredne osebe.

Po tem kratkem uvodu hočemo zdaj govoriti o Marijini podobi v Gospi Sveti.

Pobožna pravljica ali pripovedka nam pové (in to nam predočuje tudi slika, ki visi na prvem stebru pred velikim oltarjem), da sta pred kakimi 900 leti potovala dva žlahtna (plemenita) gospoda iz češke dežele v Loreto na Laškem skozi Koroško. Peljala sta s seboj lepo kamenitno Marijino podobo, katero sta dobila od pražkega škofa sv. Vojteha, katerega so okoli leta 1001.

poganski Prusi mučili in umorili. Ko sta prišla v kraj, kjer stoji zdaj mesto Beljak, se je njima v sanjah razodelo, da naj Marijine podobe ne vozita na Laško, ampak naj jo peljata v „Salo“ ali Gospo Sveto na Koroškem. Plemiča pa sanjam nista verovala in sta drugo jutro hotela s podobo dalje potovati proti Italiji. Toda konji niso hoteli vleči, in voz se ni premaknil. Zdaj sta začela verovati, da so bile sanje vendar resnične. Izpraševala sta toraj ljudi, kje bi bilo tisto „Salo“. Ko sta to zvedela, sta voz obrnila, in zdaj so konji prav radi in hitro vlekli voz z Marijino podobo v Gospo Sveto. Tukaj sta podobo pustila našej koroški deželi v brambo in češčenje.

V prejšnjih časih je bila Marijina podoba v sredi cerkve v posebni leseni kapelici, nad katero je bilo nekako nebo razpeto, obdana od lesene ograje. O posebnih slovesnostih so jo vzdignili in peljali v Celovec ali pa tudi v Št. Vid. Podoba je taka: Marija sedi na tronu, njej pod nogami je mesec (luna), dva majhna angeljčka podpirata prste njenih nog; Marijo obdaja še šest drugih angeljev, štirje molijo, dva pa držita trak, na katerem je zapisano: „Prevzetnemu se zoperstavlja (Bog), ponižnemu daje svojo milost.“ Nad Marijo je presv. Trojica z gotiškim okvirom, obdana od štirih angeljev, ki molijo. Vredno je, bolj natančno si ogledati ta mili, krotki, materno skrbni Marijini obraz. S svojimi odkritimi, velikimi očmi ne gleda v nebo, ne na zemljo, ne na Jezuščka, ne po ljudéh, ampak naravnost in na vse strani, tako da se ne more uganiti in trditi, kam gleda. Njen obraz se zdi različnim ljudem različen: žalostnim se vidi materno skrben, ve-

selim pa prijazno vabeč. Zato je med ljudmi pobožna govorica, da je Marija v Gospi Sveti včasih žalostna, včasih pa vesela.

4. Božja pot v Gospi Sveti postane vedno bolj sloveča.

Ko se je po svetu razvedelo, na kak čudoviten način da je prišla Marijina podoba v Gospo Sveto, prihajali so romarji od vseh krajev, ne samo Korošci, ampak tudi Štajerci, Kranjci, Tirolci, Salograjci, Avstrijci itd. Posebno takrat, ko je na Koroškem kuga morila na tisoče ljudi, dohajali so v Gospo Sveto romarji kar v celih procesijah iz vseh dolin, da so pomoči in rešitve prosili ali pa se za prejete milosti zahvaljevali, tako da je število velikih procesij polagoma na 103 narastlo.

Ko se je pa v 16. stoletju tudi na Koroškem začela širiti protestantovska ali lutrovska vera, hoteli so naščuvani zapeljanci s silo in zvijačo zabraniti katoliško bogoslužje, posebno pa še češčenje Device Marije v Gospi Sveti.

Ko je enkrat dekan Janez Rožekar, ki je v cerkvi pri stebru pod kamenitno podobo sv. Janeza pokopan, na leci govoril o Marijinem češčenju, so ga surovi lutrovci zmirjali, pretepli in ranili.

Še huje se je godilo nekemu drugemu duhovniku, ki je bil iz Gospe Svete v Celovec poslan sv. mašo brati. Med mašo, ko je bil mašnik že blizu povzdigovanja, planil je neki lutrovec na njega, ga vrgel na tla in ga začel daviti.

Ako bi ne bili katoliški verniki duhovniku na pomoč prišli, bi ga bil divji in naščuvani krivo-verec res zadušil.

Rohneli in besneli so tudi zoper katoliške procesije, češ, da jih novo, čisto evangelje tako navdihuje. Romarjem so se rogali in posmehovali, jih zmirjali in včasih tudi napadali in pretepali. Pa katoliško ljudstvo je ostalo stano-vitno, posebno Slovenci, ki so katoliški cerkvi vsekdar zvesti ostali.

Ko so katoliški Rožani pod vodstvom takratnega vetrinjskega opata napravili procesijo v Gospo Sveto in so šli z banderi skozi Celovec, so lutrovci blato in kamenje na nje lučali ter njih molitev motili s krohotom in vpitjem.

Katoličani pa so ostali zvesti svoji veri in svoji materi Mariji, katero so hodili najrajši ča-stit v Gospo Sveto, kjer se je sv. vera na Ko-roškem začela in kjer so dobivali moč in obilne milosti na duši in na telesu. Procesije v Gospo Sveto so se od tega časa le še pomnožile.

Leta 1683. ste šli dve veliki procesiji v Gospo Sveto, katerih so se udeležili deželni stanovi, vsi koroški graščaki in mnogo ljudstva. Prvokrat so šli prosit za Dunaj, ktereга so Turki oblegali, drugokrat pa, da bi cesarski v pest dobili veliko turško trdnjavo Budim na Ogerskem. Ker je Bog uslišal prošnje krščanskega ljudstva, dali so deželni stanovi v večer spomin napraviti visok kameniten steber z Marijino podobo na vrhu. Ta steber stoji še zdaj na trgu v Gospi Sveti. Tudi so dali naslikati podobo, na kateri se na sprednji strani vidijo osebe cesarskega dvora, in zraven Celovec kot trdnjava, zadaj pa Dunaj z zvonikom sv. Štefana. Tista podoba visi zdaj pod korom.

Tudi v naših dneh prihaja na tisoče romarjev od blizu in daleč k prestolu milosti Matere Božje v Gospi Sveti in polni zaupanja v Boga opravljajo tu svojo pobožnost. Ne mine dan, da bi ne prišli nekteri romarji, bodisi prosit za kako milost, bodisi zahvalit se za uslišano molitev. O prejetih milostih pričajo mnogoštevilne podobice po stenah.

Največ romarjev pride od 3. nedelje po veliki noči do binkoštij, in pa o Marijinih praznikih. Poprečno jih pride vsako leto do 40.000.

Dne 29. kimovca leta 1734. so dali papež Klemen XII. popolen odpustek vsakemu, ki enkrat v letu, naj bo kateri koli dan, priroma v Gospo Sveto in prejme sv. zakramente pokore in presv. Rešnjega Telesa ter moli za papežev namen.

5. Obleganje gosposvetske cerkve.

V letih 1470 do 1480 je bil žalosten čas za koroško deželo, ker so večkrat pridrli Turki, enkrat čez Železno Kaplo, drugokrat skozi Furlanijo ali drugodi v našo deželo, in kamor so prišli, so požigali in morili.

Najhujše je pa bilo leta 1480., ko so Turki dné 5. vel. srpana pri Mohličah šli črez Dravo, povsodi ropali, požigali in morili, udarili proti Trušnjam in od tod na Staridvor, potem pa na gornje Štajersko. Od tam so se drvili poleg Mure nizdoli do Gradca in še naprej v spodnje Štajersko, od tam nazaj v labudsko dolino in zopet na gornje Štajersko. Gospodarili so tako grozno, da se ne dá popisati. Med potjo so nalovili to-

liko kristijanov, da je bilo samo duhovnikov med vjetimi okoli 500. Z obleganjem utrjenih krajev se niso marali muditi, zato je imela tudi gosposvetska cerkev mir pred njimi.

Prišel je pa drug sovražnik nad Gospo Sveto. Komaj da so Turki odšli, prišli so divji Ogri (Madjari) v deželo.

Vnel se je namreč neki prepir med cesarjem Friderikom (Miroslavom) III. in med salograjskim nadškofom, kteremu je pomagal ogerski kralj Matija Korvin. Ogerske vojaške čete so prišle na Koroško, da bi zasedle vse kraje, ki so bili podložni salograjskemu nadškofu, da bi jih branile proti cesarskim vojščakom. Toda Ogri so se tako surovo in divjaško obnašali, da jih še „prijatelji“ niso marali, ktere so prišli braniti, in prebivalci jih prostovoljno niso spuščali v utrjena mesta in kraje. Nato so začeli Ogri siloma zasedati nadškofove kraje. Dokler so Turki na spodnjem Koroškem ropali in morili, delal je ogerski poglavar Mavbič skoro ravno tako na zgornjem Koroškem. Ko so pa Turki odšli, je pridirjal Mavbič v Št. Vid in tam požgal vsa predmestja. Dne 17. kimovca pa je prišel s svojo vojaško druhaljo pred Gospo Sveto, da bi tudi ta kraj ukrotil in cerkev oropal.

Ogri so začeli na cerkev streljati s pušicami in s kamenitnimi krogli iz večjih in manjših topov. Jedna taka kamenitna krogla visi še zdaj pred cerkvenimi vratmi. Gosposvečani so stali vsi okoli cerkve za zidom ter vsi prestrašeni pričakovali, kaj bo iz tega. Poglavar domače posadke, gospod Jakob Radhaupt, jeden izmed gosposvetskih kanonikov, ki je v zvoniku velikega zvona stoječ iz line povelja dajal, tolažil

je prestrašene ter jim dajal pogum rekoč: „Naj le v Boga zaupajo in v priprošnjo Marije, ki bo svoje varovance že branila, ter naj se junaško branijo.“ S temi besedami je ljudstvo tako navdušil, da so se vsi izročili Bogu in Mariji ter začeli vojskovati se, kakor je kdo mogel in znal; še ženske so postale vse srdite in so črez zid polivale Ogre z vrelo vodo in vrelin oljem ali pa z živim apnom, možje so pa kamenje metali na sovražnike. Vsled te odločne brambe so postali Ogri nekoliko preplašeni in si niso upali več tako blizu k zidu. Božja in Marijina pomoč se je očitno pokazala, ko se je Ogrom koj v začetku obleganja pri streljanju razletel največi top (kanon) na kose in je en kos ubil topničarja. Še bolj je Ogrom pogum upadel, ko so videli, „da njih velike kroglice cerkvi nič ne škodujejo in da njih pušice nobenega človeka ne ubijejo“. Stara slika pod korom nam predočuje to obleganje.

Ko se je Mavbič tri dni in tri noči zastonj trudil s tem obleganjem, in ko je še zvedel, da se bliža Boltežar Weißbriach, koroški deželni glavar, z dobro oboroženo vojaško četo Gospo-svečanom na pomoč, popustil je obleganje in bežal s svojo druhaljo proti Brežam.

6. Velik požar v Gospi Sveti.

Leta 1669., dne 5. listopada, začelo je pozno v noči goreti v mali hiši blizu proštije. Ker je bil močen veter, se je ogenj hitro razširil. Pogoreli ste hiši dveh kanonikov nad mostom, potem dekanova in proštova hiša, od tod pa je

skočil plamen še na cerkveno streho, ki je bila s škrlom krita. Zgorelo je vse, kar je bilo lese-nega. V obeh zvonikih so se stopili zvonovi, katerih največji je tehtal 90 centov. Slednjič je prišel ogenj še v notranjo cerkev in pokončal lepe gotiške oltarje in marsikteri dragoceni dar. Takratni dekan, Peter Stickelberger, je naprosil šest krepkih možakov, da bi iz cerkve nesli Marijino podobo, ker je bila v nevarnosti, toda niso je mogli vzdigniti. Vendar pa se podobi ničesar ni zgodilo.

Iz stopljene bronovine je Lovrenc Petz, deželni livar zvonov in topov v Celovcu, že v naslednjem letu 1670. vлил štiri zvonove; največji je tehtal 40 centov. Veliki zvon pa se ni mogel tako hitro napraviti, ker je primanjkovalo denarja. Še le leta 1687., po dolgem trudu in nabiranju, je dal dekan Stickelberger viliti tudi veliki zvon.

Tu je treba omeniti, da je že pred več sto leti v severnem zvoniku visel lep, velik zvon. Ko je bil pa že prestar in ni bil več za rabo, so ga leta 1540. prelili. Na tem zvonu se je bralo, da je prišlo leta 1540. toliko kobilic, da so vse pojedle, kar je bilo zelenega po tleh in po drevju. Ta zvon tedaj, ki se je leta 1540. prenil in je tehtal 90 centov, se je raztopil pri velikem požaru leta 1669.

Sedanji veliki zvon pa je dné 4. vinotoka l. 1687. vлил Matija Landsmann, zvonar v Celovcu. Takrat so imeli ljudje še več razuma in nagona za celokupnost, to se pravi, da so bolj vkup držali; zato so pridno dajali bogati in revni, vsak po svojih močeh, da se je nabral denar za ta veličastni zvon, ki tehta 118 centov. Še cesar

Leopold I. so dali 30 centov topovine (tvarine, iz ktere se topovi ali kanoni vlivajo). Ta je namreč tudi pri zvonovih rabljiva.

O prevožnji tega zvona iz Celovca v Gospo Sveto sem čital v neki stari kroniki sledeče: Njegova svetlost gospod Jurij Nikolaj grof Ursini in Rosenberg, takratni dvorni grof, in gospodje deželni odborniki („Verordneten“) so ukazali popraviti vso cesto od livarne v Celovcu do gosposvetske cerkve ter utrditi vse mostove, da bi se zamogel težki zvon srečno spraviti na določeni mu kraj. Za isti namen so posodili iz deželne orodnice vsakovrstno orodje. Preblaženi Devici Mariji na čast so tudi kmetje prišli v obilnem številu z voli in konji, da bi pri tem delu zastonj pomagali. Dne 5. svečana 1688, ko je bil mrzel dan in dober sanenec, so naložili zvon na močne vlačce in vpregli 20 konjev. V treh urah so prišli srečno do cerkve v Gospi Sveti. Veliko sto ljudij je šlo s tem sprevodom, nekteri so iz navdušenja tudi pomagali vlačiti. Dne 10. malega travna istega leta so knezoškof lavantinski, grof Franc Gašper Stadion, obdani od mnogih duhovnikov in brez števila ljudstva, novi zvon blagoslovili in mu dali ime „Marija“.

Več ko dve sto let toraj že poje ta zvon in kliče s svojim lepim, milim *f*-glasom črez hrib in plan vernike k cerkvi sv. Modesta, k zibeli krščanstva na Koroškem, k prestolu Matere Božje, pomočnice kristijanov. Marsikteri, ko je ta zvon peti slišal, je že rekel, da se mu zdi, kakor bi cela godba igrala, tako ginljiv in pretresljiv je njegov glas, ki se sliši celó do Celovca, čeravno je gora vmes.

7. Cerkev in njena okolica.

Cerkev v Gospi Sveti je bila iz začetka menda bazilika na stebre, kar se dá sklepati po malih, štirioglatih oknih pod stropom. Zdaj se nam predstavlja kot lepa gotiška stavba iz 15. stoletja. Južni zvonik ima pa v lini pri zvonovih romanska okna. Cerkev ima tri ladije; stranski ladiji ste tako zidani, da je streha ob straneh nižja ko v sredi. Dolga je 50, široka 20 metrov. To je škoda, da se je pri cerkvi marsikaj prezidalo, kar potem lepoto prvotnega sloga nekoliko skazi.

V cerkvi je ogledanja vredno: Novi gotiški tabernakelj z na samem stoječo menzo, gotiška, mnogobarvena obhajilna ograja iz kovanega železa, in pa stare slikarije na zidu, ki so bile nad 100 let prebeljene, pa leta 1885. zopet najdene in odkrite. Kakor pravi gotiški napis, bile so narejene leta 1435. Spodnja slika predstavlja sv. tri kralje pri betlehemskih jaslicah, zgornja pa Salomonovo modro razsodbo.

Med sedmerimi oltarji v cerkvi sta dva lepa, stara, gotiška, stranska oltarja. Večji, ki predstavlja kronanje Marije, ima zadaj zanimivo podobo. Kaže nam Izveličarja od mrtvih ustalega, s peterimi ranami, ki je na desni in levi obdan od samih bolnikov in ubožcev. Najbrž je bil to oltar bratovščine presv. Trojice, ki se je tudi imenovala „bratovščina za revne ljudi“. Bila je daleč razširjena noter na Štajersko in Avstrijsko, in v Gospi Sveti je imela svojo bolnišnico in precej premoženja. To bratovščino in še mnoge

druge pobožne ustanove je pohrustala tako imenovana „razsvitljenost“ prejšnjega stoletja.

Nad žagradom (zakristijo) je shramba, ki se imenuje „zakladnica“. Nekdaj je to ime pač zaslužila, kajti, kakor najdemo zapisano v starih zapisnikih, nahajali so se v njej dragoceni darovi. Tako na pr. je leta 1652. podaril gospod Martin Vidman grof Ortenburg srebrn svetilnik s tremi lepimi ročaji, leta 1679. pa koroški deželni zastop velik srebrn svetilnik s šestimi ročaji v zahvalo, da je bila večina dežele obvarovana grozne kuge. V zakladnici je bilo nadalje shranjenih več debelih srebrnih svečnikov, dva velika srebrna angelja, takrat cenjena na 1724 goldinarjev vrednosti, več krasnih in dragocenih kelihov in še mnogo drugih dragocenostij.

Od vsega tega zdaj ni nič več v shrambi razun jednega starega gotiškega keliha iz leta 1466. Vse skupaj, kar se zdaj v tako imenovani zakladnici nahaja, razun mašnih oblek, ni vredno 50 goldinarjev.

Dragi čitatelj tega popisa bo začuden vprašal: Kam pa je vse to prišlo?

Evo odgovor: Z odredbo dvorne pisarne z dne 16. grudna 1809, po nesrečni vojski s Francozi, se je ukazalo vsem cerkvam, cerkvenim zavodom in samostanom, da morajo v teku dveh mesecev vso cerkveno srebrno in zlato posodo, kar je za Božjo službo ne potrebujejo neobhodno, poslati v novčni urad na Dunaj, da se prekuje v denar, s katerim se ima plačati vojna odškodnina cesarju Napoleonu.

Koliko umetnih izdelkov se je moralo takrat uničiti!

Zunaj cerkve je ogleda vredno: Veličastni oktagon, stavba na osem voglov, kateremu ljudstvo pravi „hajdovski tempelj“. Po dr. Al. Huberjevi „Zgodovini o pokristijanjevanju“, snop. VII. in VIII., str. 182., je ta stavba stara krstna hiša ali „krstnica“. Stare stolne, t. j. škofovske cerkve, kakoršna je bila tudi Gosposvetska, imele so namreč posebne „krstnice“ zunaj cerkve, pa blizu nje. Ko so pa začeli krstiti s polivanjem z vodo, postavili so se krstni kameni v cerkve, zunanje krstnice pa so postale nepotrebne. Krstnico v Gospi Sveti so potem porabili za shrambo mrtvaških kostij, pozneje menda tudi za grobišče plemenite rodovine Möderndorferjev, kakor kaže kameniten grb iz 14. stoletja (po Bekh-Widmansstetten).

V okrogli (najstarejši) oddelek oktogona se je pred kakimi 150 leti vzdala podoba sv. groba v Jeruzalemu. Mostovže okoli tega oddelka so naredili še le Hodišani, kar se spozna iz grba, namreč iz repe, ki je bila grb rodovine Hodišanov.

Hodišan nadškof Lenart salograjski je pustil za svoje sorodnike, ki so bivali v bližnjem Tanzenbergu in Möderndorfu, narediti tri lepe grobne kamene iz rudečega salograjskega marmorja. Tisti trije kamni so zdaj na južni strani v cerkev uzidani.

Krog in krog cerkve so uzidani lepi rimski kamni, med katerimi je najbolj imenitna „biga“, t. j. rimska pošta, pri durih v žagrad. Pravijo, da je to jedina taka podoba v Avstriji.

V trdnjavijskih vratih, ki se zdaj „premični most“ (Schlagbrücke) imenujejo, je v kamen vdolbena brazda od jednega konca do drugega; ta brazda se imenuje „šepetalka“. Kar kdo pri jed-

nem koncu v brazdo če še tako tiho zašepeta, sliši drugi pri drugem koncu, ako uho na brazdo nastavi. — Doli v vasi stoji tako imenovani „kužni križ“ s slikami iz leta 1521.

Na jugu pred cerkvenimi vratmi stoji majhen, mnogo ogledovan stolpič, ki se imenuje „vernih duš svetilnik“. Erazem Kopaven (Khopawn), čegar ime se na tem stebru še bere, vikar v Št. Vidu, je z ustanovnim pismom z dne 21. vinotoka 1497 vse svoje premoženje odločil za večno luč v korist vernim dušam v vicah. Pustil je iz kamena izklesati ta gotiški steber ali stolpič, naj bi v njem večna luč gorela za verne duše v vicah. V žalostni dóbi „razsvitljenosti“ prejšnjega stoletja, ko so romanje prepovedovali ter bratovščine in cerkvene družbe razpuščali, zatrla se je tudi ta ustanova za verne duše; le kamenitni steber so še pustili, ker ga niso mogli odnesti.

Luč za verne duše na katoliških pokopališčih pomeni Kristusa, „večno luč“, ki naj bi zamrlim svetila, kakor pravi cerkvena molitev. Ob enem je pa veden opomin za žive, naj imajo zmirom svetilnico pripravljeno za prihod ženina. Luč vernih duš pomeni pa tudi krščansko upanje: skozi temni grob in smrtno noč naj bi duša našla pot do večne luči.

Dr. Dreibach je v časopisu „Christlicher Hausschatz“ (17, l. c.) to misel spletel v lepo pesen pod napisom: „Svetilnica na pokopališču“, ki jo bralcem te knjižice v slovenski prestavi tukaj podamo:

Na grobih razni križi
In kam'ni tu stojé,
Na njih vseh vrst napisi
O mrtvih govoré.

In med grobovi v sredi
 Kam'niten stolp stoji,¹
 Prav lepo je izrezan,
 V njem večna luč gori.²

In križi so vprašaji:
 „Al' mislite na nas?“
 Odgovor stolp jim daje:
 „Saj svetim tu za vas!“

So križi kakor prošnje:
 „Oh, mólite za nas!“
 In luč iz stolpa pravi:
 „To delam vsaki čas.“

So križi kakor tožbe
 Iz groba temnega:
 „Oh, kak' je vendar dolga,
 Kak' temna noč je ta!“

Pa bleda luč iz stolpa
 Tolaži, govori:
 „Potrpíte nekol'ko,
 Že zora se rudi!“

Ta noč pa ni tak' temna,
 Saj svojo luč imá,
 Ta luč je Jezus Kristus,
 Ki duše v raj peljá.“

¹ Pred vratmi. — ² Bi imela goreti.

Molitev.

O Marija, mati usmiljenja, ki deliš svoje milosti vsem, ki se Ti bližajo z otročjim zaupanjem, pod Tvoje varstvo se izročim v življenju in ob smrtni uri. Izprosi mi to milost, da bom trojedinega Boga vedno bolj spoznal in vedno srčneje ljubil, svoje grehe pa iz ljubezni do njega obžaloval. O Marija, pomoč kristijanov, varuj in brani katoliško cerkev ter razsvetli njene služabnike, da nam bodo kazali pravo pot k Tebi. O mati vseh mater, pomagaj krščanskim materam, da bodo svoje otroke izrejale v strahu Božjem, po krščanski šegi. Napolni otroke s pravo ljubeznijo do starišev, zakonskim daj mir in edinost, nam vsem pa stanovitnost v dobrem, veselje do molitve in do prejemanja sv. zakramentov. O najboljša Mati! varuj nas kužnih boleznij, vojske, dragine in lakote ter ne zapusti nas v smrtni uri, da bomo s Teboj združeni hvalili in častili trojedinega Boga na vse večne čase. Amen.

